

Верховний
Суд

ОГЛЯД
судової практики
Касаційного цивільного суду у
складі Верховного Суду
(актуальна практика)

ЗМІСТ

1. Спори, що виникають із трудових правовідносин	5
1.1. У випадку, якщо колективним договором передбачена виплата, яка за своєю сутністю та підставою нарахування є доплатою за певні умови та характер праці (зокрема, за години викладацької роботи, виконані понад встановлене річне навантаження), і яка передбачена нормами позитивного права, то неправильна назва такої виплати «премією» нічого не змінює у її правовому режимі, вона все одно підлягає виплаті в обов'язковому порядку за наявності законних підстав для її здійснення	5
1.2. Заподіяння педагогічним працівником шкоди психічному здоров'ю учня внаслідок булінгу, факт якого документально підтверджено, є підставою для звільнення такого працівника за вчинення аморального проступку на підставі пункту 3 частини першої статті 41 КЗпП України	7
2. Спори, що виникають із житлових правовідносин	8
2.1. Під час вирішення питання про визнання особи такою, що втратила право користування житловим приміщенням, суду необхідно враховувати баланс інтересів сторін та вимогу пропорційності позбавлення права користування житлом	8
3. Спори, що виникають із сімейних правовідносин	9
3.1. При розгляді справи про стягнення неустойки (пені) за несвоєчасну сплату аліментів застосовують субсидіарно положення ЦК України. У такому разі, якщо платник аліментів доведе, що вжив усіх залежних від нього заходів щодо належного виконання зобов'язання, він є невинуватим у виникненні заборгованості і підстави стягувати неустойку (пеню) відсутні	9
4. Спори, що виникають зі спадкових правовідносин	11
4.1. Сам по собі факт виявлення ознак тяжкого психічного розладу спадкодавця не свідчить про його безпорадний стан, що є необхідною умовою для усунення від права на спадкування за законом відповідно до частини п'ятої статті 1224 ЦК України	11
4.2. У справах щодо зміни черговості одержання права на спадкування суду необхідно дослідити всі обставини, визначені частиною другої статті 1259 ЦК України, звертаючи особливу увагу на те, хто саме піклувався про стан здоров'я спадкодавця, який потребував стороннього догляду, на тривалість часу надання матеріальної допомоги спадкодавцеві до дня його смерті, зокрема, його перебування у медичних закладах інших країн, придбання ліків, сплату комунальних послуг, придбання необхідних особистих речей для спадкодавця, який через похилий вік, тяжку хворобу або каліцтво був у безпорадному стані	12
5. Спори, що виникають із земельних правовідносин	14
5.1. Вимога про визнання договору оренди землі удаваним без застосування	14

наслідків дійсного правочину не є ефективним способом захисту	
6. Спори щодо визнання правочинів дійсними/недійсними	16
6.1. Недійсність паспорта сторони договору купівлі-продажу не є підставою для визнання договору недійсним відповідно до статті 215 ЦК України, якщо при укладанні договору його сторони не мали сумніву в ідентичності особи кожної з них, знали про наявність дефекту паспорту однієї із сторін, договір купівлі-продажу вчинили за взаємною згодою	16
7. Спори, що виникають із виконання чи невиконання договірних зобов'язань	17
7.1. Грошові кошти, що взяті в борг за договором позики без визначеного у розписці строку повернення цих коштів, мають бути повернені у порядку та строки, що встановлені частиною першою статті 1049 ЦК України, тобто протягом тридцяти днів від дня пред'явлення позикодавцем вимоги про це	17
7.2. Істотне порушення підрядником умов договору підряду (незабезпечення отримання замовником завершеної будівництвом квартири), у разі якщо замовник виконав умови договору – сплатив обумовлену в ньому суму, є підставою для стягнення з підрядника на користь замовника суми сплачених ним внесків	19
8. Спори, що виникають із відшкодування шкоди	21
8.1. Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» не передбачалася виплата Фондом соціального страхування моральної шкоди, завданої смертю потерпілого у зв'язку з нещасним випадком на виробництві, членам його сім'ї. Така виплата повинна була здійснюватись роботодавцем відповідно до законодавства, чинного на момент виникнення спірних правовідносин	21
9. Питання практики застосування Закону України «Про судовий збір»	24
9.1. За подання до суду апеляційної скарги на судові рішення приватним виконавцем суду варто застосовувати ставку судового збору як для фізичної особи, яка здійснює незалежну професійну діяльність, а не як для фізичної особи – підприємця	24
10. Питання процесуального права	25
10.1. Апеляційний суд при вирішенні питання про поновлення строку на апеляційне оскарження має мотивувати свій висновок про наявність поважних причин для поновлення строку на апеляційне оскарження. Сама по собі вказівка про те, що є поважні причини для поновлення строку на апеляційне оскарження, не є належним мотивуванням для поновлення строку на апеляційне оскарження	25
10.2. Пункт 25 частини першої статті 353 ЦПК України у взаємозв'язку	27

зі статтею 352 ЦПК України необхідно розуміти як можливість учасника справи оскаржити в апеляційному порядку окремо від рішення суду ухвалу суду першої інстанції як про визнання виконавчого документа таким, що не підлягає виконанню, так і про відмову у визнанні виконавчого документа таким, що не підлягає виконанню

28

10.3. Апеляційний суд не може розглядати по суті справу, провадження у якій судом першої інстанції закрито через відсутність предмета спору

29

10.4. Здійснюючи процесуальне правонаступництво, суд має вказати правові підстави для такої заміни, оскільки від цього залежить характер правовідносин сторін, а також застосування відповідних норм матеріального права

32

10.5. Спір щодо спільної сумісної власності сторін на майно свідчить про наявність конфлікту між ними, але не підтверджує факт того, що одна сторона вчинила щодо іншої домашнє економічне насильство, що є необхідною умовою для застосування судом спеціальних заходів щодо протидії домашньому насильству, визначених Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»

33

10.6. Спори про оскарження рішення суб'єкта владних повноважень щодо визначення розміру грошової компенсації за належні для отримання жилі приміщення для осіб, які проходили військову службу та набули статус особи з інвалідністю внаслідок війни, стосуються проходження публічної (військової) служби, у зв'язку з якою держава передбачила відповідні соціальні гарантії (пільги), а також призначення та надання таких гарантій (пільг). Тому такі спори слід розглядати за правилами адміністративного судочинства

1. Спори, що виникають із трудових правовідносин

1.1. У випадку, якщо колективним договором передбачена виплата, яка за своєю сутністю та підставою нарахування є доплатою за певні умови та характер праці (зокрема, за години викладацької роботи, виконані понад встановлене річне навантаження), і яка передбачена нормами позитивного права, то неправильна назва такої виплати «премією» нічого не змінює у її правовому режимі, вона все одно підлягає виплаті в обов'язковому порядку за наявності законних підстав для її здійснення

14 грудня 2020 року Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до Рівненського вищого професійного училища департаменту Державної служби охорони про стягнення заборгованості із заробітної плати.

Суд встановив, що ОСОБА_1 призначено (за рахунок платних послуг) викладачем (фахівцем) Рівненського вищого професійного училища департаменту Державної служби охорони тимчасово на період відпустки по догляду за дитиною основного працівника.

Після звільнення ОСОБА_1 із займаної посади на підставі його звернення Управлінням Держпраці у Рівненській області проведена позапланова перевірка з питань додержання вимог законодавства про працю та загальнообов'язкове державне соціальне страхування на предмет оплати відповідачем годин викладацької роботи викладачами вищих навчальних закладів I та II рівнів акредитації та професійно-технічних навчальних закладів, виконаних понад встановлене річне навантаження, додаткова оплата праці за класне керівництво, за завідування навчальними кабінетами або лабораторіями і порушень з цього питання не виявлено.

Відмовляючи в задоволенні позову, суд першої інстанції, з висновком якого погодився й апеляційний суд, виходив із того, що вичитані години понад норму були виплачені ОСОБА_1 відповідно до умов колективного договору. Жодних належних та допустимих доказів про те, що позивача було призначено куратором групи, матеріали справи не містять.

Верховний Суд залишив без змін рішення судів з огляду на таке.

Тлумачення норм статей 3, 9, 13 ЦК України та статті 5 Закону України «Про колективні договори і угоди» свідчить, що доплати, надбавки, гарантійні і компенсаційні виплати, передбачені чинним законодавством, премії, пов'язані з виконанням виробничих завдань і функцій, належать до видів додаткової заробітної плати. Доплати як складові додаткової заробітної плати, визначаються законодавством і тому становлять обов'язкову частину у структурі заробітної плати (на відміну від премій). У колективному договорі можуть бути передбачені додаткові види доплат, підстави та порядок їх здійснення. Умови колективного договору необхідно розділяти на ті, що

дублюють норми позитивного права, та ті, що виникають у процесі колективних переговорів між роботодавцем та трудовим колективом і є додатковими гарантіями для працівника.

У приватному праві, частиною якого є трудове право, недійсність може стосуватися або «вражати» різноманітні договори, не є винятком й колективні договори. У частині другій статті 5 Закону України «Про колективні договори і угоди» передбачений спеціальний випадок нікчемності умови колективного договору у разі, коли відповідна умова погіршує порівняно з чинним законодавством становище працівника.

У трудовому законодавстві не міститься правил, які мають застосовуватися при тлумаченні того чи іншого колективного договору, а тому, з врахуванням принципів добросовісності, справедливості та розумності, сумніви щодо його дійсності, чинності та виконуваності повинні тлумачитися судом на користь його дійсності, чинності та виконуваності, за умови, що положення колективного договору не погіршують, порівняно з чинним законодавством, становище працівників. У випадку, якщо колективним договором передбачена виплата, яка за своєю сутністю та підставою нарахування є доплатою за певні умови та характер праці (зокрема, за години викладацької роботи, виконані понад встановлене річне навантаження), і яка передбачена нормами позитивного права, то неправильна назва такої виплати «премією» нічого не змінює у її правовому режимі, вона все одно підлягає виплаті в обов'язковому порядку за наявності законних підстав для її здійснення.

Суд встановив, що ОСОБА_1 було призначено викладачем за рахунок платних послуг, умови оплати праці були визначені у колективному договорі, яким передбачено, зокрема преміювання за вичитані години понад норму, та, як встановлено судом, відповідні премії були виплачені позивачу, вичитані години понад норму оплачені.

За таких обставин, встановивши, що положення колективного договору не погіршують, порівняно з чинним законодавством, становище працівника, вичитані години понад норму оплачені роботодавцем, докази про те, що позивача було призначено куратором групи та на нього покладено обов'язок завідування навчальними кабінетами чи лабораторіями, відсутні, суди дійшли обґрунтованого висновку про відмову в задоволенні позовних вимог.

Постановою Верховного Суду від 14 грудня 2020 року рішення Рівненського міського суду Рівненської області від 15 травня 2017 року та ухвалу Апеляційного суду Рівненської області від 10 жовтня 2017 року залишено без змін.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 14 грудня 2020 року у справі № 569/11722/16-ц (провадження № 61-31573сво18) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93564592>

1.2. Заподіяння педагогічним працівником шкоди психічному здоров'ю учня внаслідок булінгу, факт якого документально підтверджено, є підставою для звільнення такого працівника за вчинення аморального проступку на підставі пункту 3 частини першої статті 41 КЗпП України

07 грудня 2020 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом ОСОБА_1 до Грозинської гімназії Коростенського району Житомирської області про поновлення на роботі.

Суд встановив, що ОСОБА_1 перебувала у трудових відносинах з відповідачем. Згідно з актом службового розслідування на території Грозинської гімназії вчитель ОСОБА_1 висловлювала образливі чутки, маніпуляції, словесно зачіпала неповнолітнього ОСОБА_3, вчиняла систематичний тиск на учня, що між учасниками освітнього процесу розглядається як факт булінгу. Вчитель не реагувала на зауваження працівників адміністрації навчального закладу з цього приводу. Висновком психолога підтверджено, що у результаті конфлікту з вчителем завдано шкоду психічному здоров'ю учня ОСОБА_3. Крім цього, аморальність поведінки ОСОБА_1 підтверджується зверненнями батьків учнів та вчителів гімназії. Постановою суду ОСОБА_1 визнано винуватою у вчиненні правопорушення, передбаченого частиною першою статті 173-4 КУпАП; провадження у справі закрито в зв'язку із закінченням строків притягнення до адміністративної відповідальності, передбачених статтею 38 КУпАП. ОСОБА_1 звільнено з посади заступника директора з виховної роботи (на 0,5 ставки) та вчителя російської мови і зарубіжної літератури Грозинської гімназії у зв'язку із вчиненням аморального проступку, несумісного з продовженням даної роботи на підставі пункту 3 статті 41 КЗпП України.

Рішенням міськрайонного суду, залишеним без змін постановою апеляційного суду, у задоволенні позову ОСОБА_1 відмовлено.

Верховний Суд залишив без змін рішення судів попередніх інстанцій з огляду на таке.

Відповідно до пункту 3 частини першої статті 41 КЗпП України вчинення працівником, який виконує виховні функції, аморального проступку, не сумісного з продовженням даної роботи, є підставою для розірвання трудового договору з працівником.

Працівники, які виконують виховну функцію, – вчитель, педагог, вихователь – зобов'язані бути людьми високих моральних переконань та бездоганної поведінки. Особистий приклад викладача та його авторитет і високоморальна поведінка мають виключно важливе значення у формуванні свідомості молоді. Тому якщо педагог недостойною поведінкою скомпрометував себе перед учнями, іншими особами, порушив моральні норми, втратив тим самим авторитет, дискредитував себе як

вихователь, він може бути звільнений з роботи за пунктом 3 частини першої статті 41 КЗпП України. З підстав вчинення аморального проступку, несумісного з продовженням такої роботи, можуть бути звільнені лише ті працівники, які займаються виховною діяльністю, наприклад, вихователі, вчителі, викладачі, практичні психологи, соціальні педагоги, майстри виробничого навчання, методисти, педагогічні працівники позашкільних закладів. Звільнення не може бути визнано правильним, якщо воно проведено лише внаслідок загальної оцінки поведінки працівника, не підтвердженої конкретними фактами.

Установивши обставини вчинення ОСОБА_1 під час виконання нею своїх посадових обов'язків аморального проступку, що суперечить вимогам педагогічної етики, моралі, поваги до гідності дитини, обов'язку вчителя захищати дітей від будь-яких форм фізичного або психічного насильства, а також суперечать загальноприйнятим нормам і правилам, порушують моральні устої суспільства, моральні цінності, які склалися в суспільстві, суди дійшли обґрунтованого висновку про те, що вона звільнена з посади з дотриманням вимог трудового законодавства, а тому правові підстави для задоволення позову відсутні.

Постановою Верховного Суду від 07 грудня 2020 року рішення Коростенського міськрайонного суду Житомирської області від 06 березня 2020 року та постанову Житомирського апеляційного суду від 20 травня 2020 року залишено без змін.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 07 грудня 2020 року у справі № 279/44/20 (провадження № 61-10636св20) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93472096>

2. Спори, що виникають із житлових правовідносин

2.1. Під час вирішення питання про визнання особи такою, що втратила право користування житловим приміщенням, суду необхідно враховувати баланс інтересів сторін та вимогу пропорційності позбавлення права користування житлом

09 грудня 2020 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про втрату права користування житлом колишнього члена сім'ї власника житла та за зустрічним позовом ОСОБА_2 до ОСОБА_1 про вселення.

Суд встановив, що ОСОБА_1 є власником квартири, у якій зареєстровані вона, її чоловік, син та дочка ОСОБА_2. Деякий час відповідачка не проживала у спірній квартирі у зв'язку з тим, що ОСОБА_1 чинить їй перешкоди у користуванні квартирою.

ОСОБА_2 подала зустрічний позов про вселення, який обґрунтувала наявністю конфлікту між нею та власницею квартири внаслідок якого остання позбавлена

можливості проживати у житловому приміщенні, оскільки її мати змінила замки та не надала ключі від вхідних дверей.

Рішенням суду першої інстанції, залишеним без змін постановою апеляційного суду, визнано ОСОБА_2 такою, що втратила право користування спірною квартирою; у задоволенні зустрічного позову відмовлено.

Верховний Суд скасував рішення судів попередніх інстанцій з огляду на таке.

Відповідно до положень частини першої статті 156 ЖК УРСР члени сім'ї власника жилого будинку, які проживають разом із ним у будинку, що йому належить, користуються жилим приміщенням нарівні з власником будинку, якщо при їх вселенні не було іншої угоди про порядок користування цим приміщенням.

Водночас згідно із статтею 405 ЦК України член сім'ї власника житла втрачає право на користування цим житлом у разі відсутності члена сім'ї без поважних причин понад один рік, якщо інше не встановлено домовленістю між ним і власником житла або законом.

Отже, при вирішенні питання про визнання особи такою, що втратила право користування житловим приміщенням, враховуються причини її відсутності. Підставою для визнання особи такою, що втратила право користування житловим приміщенням, може слугувати лише свідома поведінка такої особи, яка свідчить про втрату нею інтересу до такого житлового приміщення.

У справі, що переглядалася, суди першої та апеляційної інстанцій належним чином не дослідили причини непроживання ОСОБА_2 у квартирі, зокрема те, що між сторонами існує конфліктна ситуація з приводу користування спірним житлом, не встановили, чи збалансовує рішення, ухвалене судом першої інстанції, інтереси ОСОБА_1 як власника квартири та ОСОБА_2, яка також зареєстрована у цій квартирі, проживала у ній більше 20 років та не має іншого житла.

Постановою Верховного Суду від 09 грудня 2020 року рішення Дніпровського районного суду м. Дніпродзержинська Дніпропетровської області від 10 грудня 2018 року та постанову Дніпровського апеляційного суду від 09 квітня 2019 року скасовано, справу передано на новий розгляд до суду першої інстанції.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 09 грудня 2020 року у справі № 209/2642/18 (провадження № 61-9591св19) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93564561>

3. Спори, що виникають із сімейних правовідносин

3.1. При розгляді справи про стягнення неустойки (пені) за несвоєчасну сплату аліментів застосовують субсидіарно положення ЦК України. У такому разі, якщо платник аліментів доведе, що вжив усіх залежних від нього заходів щодо належного виконання

зобов'язання, він є невинуватим у виникненні заборгованості і підстави стягувати неустойку (пеню) відсутні

14 грудня 2020 року Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_3 про стягнення неустойки (пені) за несвоєчасну сплату аліментів.

Суд встановив, що рішенням міського суду стягнуто з ОСОБА_3 на користь ОСОБА_1 аліменти на утримання малолітньої дитини – ОСОБА_4 у розмірі 1/4 частки доходу боржника. На підставі цього рішення позивачу видано виконавчий лист.

У подальшому рішення суду змінено, визначено розмір аліментів у твердій грошовій сумі. Раніше виданий виконавчий лист визнано таким, що не підлягає виконанню; виконавче провадження закінчено. Унаслідок помилки державного виконавця утворилася заборгованість зі сплати аліментів за цим виконавчим листом.

Рішенням міського суду, залишеним без змін постановою апеляційного суду, у задоволенні позову відмовлено.

Верховний Суд залишив без змін рішення судів попередніх інстанцій з огляду на таке.

Тлумачення статті 8 СК України та частини першої статті 9 ЦК України дозволяє зробити висновок, що положення ЦК України субсидіарно застосовуються для регулювання сімейних відносин. Стягнення пені, передбаченої абзацом першим частини першої статті 196 СК України, можливе лише у разі виникнення заборгованості з вини особи, зобов'язаної сплачувати аліменти. У СК України не передбачені випадки, коли вина платника аліментів виключається. У такому разі підлягають застосуванню норми цивільного законодавства. Якщо платник аліментів доведе, що вжив усіх залежних від нього заходів щодо належного виконання зобов'язання, то платник аліментів є невинуватим у виникненні заборгованості, і підстави стягувати неустойку (пеню) відсутні. Саме на платника аліментів покладено обов'язок доводити відсутність своєї вини в несплаті (неповній сплаті) аліментів.

Суди, встановивши фактичні обставини у справі, від яких залежить правильне вирішення спору, правильно застосувавши норми матеріального права, дійшли обґрунтованого висновку про те, що вина ОСОБА_3 у простроченні сплати аліментів відсутня, оскільки заборгованість за аліментами виникла унаслідок неправильного їх нарахування державним виконавцем, а саме у зв'язку із помилковим тлумаченням останнім норм статті 195 СК України при розрахунку щомісячної суми стягнення для платника аліментів.

Крім того, суд встановив, що відповідач сплачує заборгованість за аліментами щомісячно, як йому запропонував державний виконавець, та сплачує аліменти за новим

виконавчим листом, що також свідчить про відсутність у ОСОБА_3 умислу на ухилення від сплати заборгованості за аліментами.

Постановою Верховного Суду від 14 грудня 2020 року рішення Новокаховського міського суду Херсонської області від 25 червня 2019 року та постанову Херсонського апеляційного суду від 06 серпня 2019 року залишено без змін.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 14 грудня 2020 року у справі № 661/905/19 (провадження № 61-16670сво19) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93708957>

4. Спори, що виникають зі спадкових правовідносин

4.1. Сам по собі факт виявлення ознак тяжкого психічного розладу спадкодавця не свідчить про його безпорадний стан, що є необхідною умовою для усунення від права на спадкування за законом до частини п'ятої статті 1224 ЦК України

18 грудня 2020 року Верховний Суд у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, третя особа – Головне управління юстиції у м. Києві, про усунення від права на спадкування.

Суд встановив, що ОСОБА_1 є матір'ю спадкодавця ОСОБА_4, відповідачка – його дружиною. За висновком посмертної судово-психіатричної експертизи на момент смерті ОСОБА_4 виявляв ознаки тяжкого психічного розладу (з найбільшою вірогідністю шизофренія, параноїдна форма).

Рішенням районного суду усунено ОСОБА_2 від права на спадкування за законом після смерті ОСОБА_4 у зв'язку з тим, що вона була обізнана про факт тяжкої хвороби померлого, проте не вчиняла дій, спрямованих на надання допомоги, підтримки у лікуванні його хвороби з метою уникнення негативних наслідків, хоча і не була обмежена в такій можливості.

Апеляційний суд скасував рішення суду першої інстанції та відмовив у задоволенні позову. Своє рішення суд мотивував відсутністю доказів, що через наявність психічного розладу ОСОБА_4 не здатен був усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними або такий розлад істотно вплинув на його здатність усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними, унаслідок чого ОСОБА_4 потребував постійного нагляду та сторонньої допомоги.

Верховний Суд погодився з таким висновком апеляційного суду з огляду на таке.

Для задоволення позовних вимог у справах про усунення від права на спадкування відповідно до частини п'ятої статті 1224 ЦК України має значення сукупність обставин: ухилення особи від надання спадкодавцеві допомоги при

можливості її надання, перебування спадкодавця у безпорадному стані, потреба спадкодавця в допомозі саме цієї особи. Лише при одночасному настанні наведених обставин та їх доведеності в сукупності спадкоємець може бути усунений від спадкування.

Безпорадним слід розуміти стан особи, зумовлений похилим віком, тяжкою хворобою або каліцтвом, коли вона не може самостійно забезпечити умови свого життя, потребує стороннього догляду, допомоги та піклування.

Скасовуючи рішення суду першої інстанції та ухвалюючи нове рішення про відмову у задоволенні позову, встановивши фактичні обставини справи, що мають суттєве значення для її вирішення, правильно застосувавши положення частини п'ятої статті 1224 ЦК України, суд апеляційної інстанції дійшов обґрунтованого висновку про те, що позивачем не доведено факт ухилення ОСОБА_2 від надання допомоги своєму чоловікові (зокрема, її безвідповідальне відношення до стану здоров'я її чоловіка), постійну потребу спадкодавця у допомозі саме відповідача, що в силу статті 81 ЦПК України є її процесуальним обов'язком.

Сам лише факт вияву у ОСОБА_4 ознак тяжкого психічного розладу не може свідчити про безпорадний стан спадкодавця. Крім цього, обмежено дієздатним або недієздатним ОСОБА_4 за життя не визнавався.

Правильними є висновки апеляційного суду про відсутність переконливих доказів того, що через наявність тяжкого психічного розладу ОСОБА_4 не здатен був усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними або такий розлад істотно вплинув на його здатність усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними, унаслідок чого ОСОБА_4 потребував постійного нагляду та сторонньої допомоги.

Постановою Верховного Суду від 18 грудня 2020 року постанову Київського апеляційного суду від 25 лютого 2020 року залишено без змін.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 18 грудня 2020 року у справі № 761/19573/15-ц (провадження № 61- 5357св20) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93667018>

4.2. У справах щодо зміни черговості одержання права на спадкування суду необхідно дослідити всі обставини, визначені частиною другої статті 1259 ЦК України, звертаючи особливу увагу на те, хто саме піклувався про стан здоров'я спадкодавця, який потребував стороннього догляду, на тривалість часу надання матеріальної допомоги спадкодавцеві до дня його смерті, зокрема, його перебування у медичних закладах інших країн, придбання ліків, сплату комунальних послуг, придбання необхідних особистих речей для спадкодавця, який через похилий вік, тяжку хворобу або каліцтво був у безпорадному стані

09 грудня 2020 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_3, треті особи: ОСОБА_4, ОСОБА_5, приватний нотаріус Полтавського міського нотаріального округу, про зміну черговості одержання права на спадкування та визначення додаткового строку для подання заяви про прийняття спадщини.

Суд встановив, що ОСОБА_1 є рідним братом померлої ОСОБА_6. Спадкоємцями за законом першої черги, які прийняли спадщину, є: чоловік ОСОБА_3, син ОСОБА_4, син ОСОБА_5, батько ОСОБА_7, який рішенням суду у справі 554/6977/14 усунутий від спадкування на підставі частини п'ятої статті 1224 ЦК України.

ОСОБА_6 декілька разів до дня смерті проходила лікування у медичних центрах м. Тель-Авів (Держава Ізраїль) у зв'язку з онкозахворюванням, перебуваючи у безпорадному стані.

Рішенням суду першої інстанції, залишеним без змін постановою апеляційного суду, у задоволенні позову ОСОБА_1 відмовлено. Своє рішення суди мотивували тим, що позивач не надав суду належних і допустимих доказів, які б підтверджували, що саме його допомога (опіка, матеріальна та інша допомога) протягом тривалого часу проживання та лікування у м. Тель-Авів (Держава Ізраїль), була визначальною для ОСОБА_6, яка через тяжку хворобу знаходилася у безпорадному стані, а його посилення на обставини, встановлені рішенням суду у справі № 554/6977/14, преюдиційного значення у цій справі не мають, оскільки вказане судові рішення стосується інших сторін та правовідносин, що виникли після смерті ОСОБА_6. Сам факт спільного і тривалого проживання позивача однією сім'єю зі спадкодавцем не є безумовною підставою для визнання його спадкоємцем першої черги. Крім того, оскільки ОСОБА_1 відмовлено у зміні черговості одержання права на спадкування, то інша його вимога про визначення додаткового строку для подання заяви про прийняття спадщини юридичного значення не має.

Верховний Суд скасував рішення судів попередніх інстанцій з огляду на таке.

Предметом позову є зміна черговості одержання права на спадкування, що є винятком із загального правила черговості, та встановлення іншого, ніж передбачено законом, порядку закликання до спадкування спадкоємців за законом. Зазначене обумовлене ідеєю справедливості та необхідності стимулювати потенційних спадкоємців до турботливого ставлення до спадкодавця за його життя.

Тлумачення частини другої статті 1259 ЦК України дає підстави дійти висновку, що зміна черговості одержання права на спадкування можлива за наявності таких обставин: 1) спадкодавцю надавалася матеріальна або інша допомога з боку спадкоємця; 2) така допомога надавалася протягом тривалого часу; 3) безпорадний стан самого спадкодавця; 4) фізична особа відноситься

до кола спадкоємців за законом. Ці умови розширеному тлумаченню не підлягають і для ухвалення судового рішення суд повинен дослідити всіх їх одночасно, що є вимогою статей 263–265, 382 ЦПК України.

Суду необхідно було дослідити твердження позивача і оцінити надані ним докази щодо того, що саме він піклувався про сестру, оскільки вона перебувала у безпорадному стані, а також тривалість часу надання такої допомоги – до дня смерті спадкодавця.

Апеляційний суд не встановив, хто саме піклувався про стан здоров'я спадкодавця, який потребував стороннього догляду, допомоги, враховуючи його перебування у медичних закладах іншої країни. При цьому матеріали справи не містять доказів, що таку допомогу спадкодавцю надавали інші особи.

Крім того, відповідно до неспростованих доводів позивача, допомога спадкодавцю надавалася до дня її смерті. Суди не дали оцінки тому, що матеріальна допомога – це не лише надання засобів для існування, а й оплата комунальних послуг, ліків придбання необхідних особистих речей для хворого тощо.

При цьому Верховний Суд зазначив, що закликання до спадкування на підставі судового рішення у зв'язку зі зміною черговості не є окремим видом спадкування, оскільки згідно зі статтею 1217 ЦК України спадкування здійснюється за заповітом або за законом. Отже, це є лише особливим порядком закликання до спадкування за відсутності заповіту.

Крім цього, Верховний Суд наголосив, що відповідачами у справі щодо зміни черговості одержання права на спадкування є всі спадкоємці за законом, які мають пріоритет у спадкуванні стосовно позивача. Проте спадкоємці, які прийняли спадщину, а саме ОСОБА_4, ОСОБА_5, залучені до участі у справі як треті особи, що є порушенням норм цивільного процесуального права.

Постановою Верховного Суду від 09 грудня 2020 року рішення Октябрського районного суду м. Полтави від 04 червня 2019 року та постанову Полтавського апеляційного суду від 09 вересня 2019 року скасовано, справу направлено на новий розгляд до суду першої інстанції.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 09 грудня 2020 року у справі № 554/4064/17-ц (провадження № 61-18461св19) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93505562>

5. Спори, що виникають із земельних правовідносин

5.1. Вимога про визнання договору оренди землі удаваним без застосування наслідків дійсного правочину не є ефективним способом захисту

16 грудня 2020 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження

справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про визнання удаваним договору оренди земельної ділянки та застосування наслідків цього правочину.

Звертаючись до суду із цим позовом, ОСОБА_1 зазначав, що він уклав з ОСОБА_2 договір оренди земельної ділянки на 49 років, при цьому відповідач зобов'язався сплатити орендну плату одразу за весь цей час. Позивач просив суд визнати договір оренди удаваним, оскільки вважав, що відповідач мав на меті приховати інший правочин, а саме договір купівлі-продажу земельної ділянки, та застосувати наслідки удаваного правочину.

Рішенням суду першої інстанції, залишеним без змін постановою апеляційного суду, у задоволенні позову ОСОБА_1 відмовлено. При цьому суд виходив із того, що договір містить усі істотні умови договору оренди землі, він не передбачає переходу права власності на земельну ділянку, між сторонами виникли правовідносини, що характерні саме для договору оренди.

Верховний Суд скасував рішення судів попередніх інстанцій та відмовив у задоволенні позову з інших підстав з огляду на таке.

Перелік визначених у статті 16 ЦК України способів захисту не є вичерпним. Суд може захистити цивільне право або інтерес іншим способом, аніж тим, що встановлений договором або законом.

Ефективний спосіб захисту повинен забезпечити поновлення порушеного права, а в разі неможливості такого поновлення – гарантувати особі можливість отримання нею відповідного відшкодування.

Предметом позову у справі, яка переглядалася, є вимоги про визнання удаваним договору оренди землі та застосування наслідків цього правочину, оскільки ОСОБА_1 стверджував, що насправді укладено договір купівлі-продажу земельної ділянки, а не договір оренди.

Встановивши під час розгляду справи, що правочин вчинено з метою приховати інший правочин, суд на підставі статті 235 ЦК України має визначити правочин, який насправді вчинили сторони, та вирішити спір із застосуванням норм, що регулюють цей правочин. Якщо правочин, який насправді вчинено, суперечить закону, суд ухвалює рішення, в якому встановлює нікчемність цього правочину або визнає його недійсним. Таким чином, вимоги про визнання удаваним договору спрямовані на встановлення обставин, які є підставою для вирішення спору та підлягають з'ясуванню судом.

З огляду на наведене та враховуючи, що сама собою вимога про визнання правочину удаваним спрямована на встановлення обставин, які є підставою для вирішення іншого спору, зокрема, у випадку звернення з позовною вимогою про визнання правочину недійсним, а такий спір у цій справі відсутній, Верховний Суд дійшов висновку про те, що обраний позивачем спосіб захисту його порушених прав або законних інтересів не є ефективним та самостійним, оскільки матиме наслідком лише те, що відносини сторін за таким правочином регулюватимуться правилами щодо

правочину, який сторони насправді вчинили, ці правила також застосовуватимуться при вирішенні спору за таким правочином чи стосовно нього.

Суд першої інстанції, ухвалюючи рішення у справі за результатами розгляду позову, дійшов правильного висновку про відмову у задоволенні такого позову, проте помилково надав оцінку цим вимогам по суті та відмовив із підстав недоведеності наявності навмисних дій відповідача під час укладення спірного договору та наявності у нього мети приховати договір купівлі-продажу. Оцінюючи обставини справи за такою логікою, суд першої інстанції додатково був зобов'язаний врахувати, що купівля-продаж земель сільськогосподарського призначення за чинним законодавством не допускається, тому правила про договір купівлі-продажу до оспорюваного правочину щодо такої землі застосовані бути не можуть.

Постановою Верховного Суду України від 16 грудня 2020 року рішення Олександрійського міськрайонного суду Кіровоградської області від 04 жовтня 2018 року та постанову Кропивницького апеляційного суду від 31 січня 2019 року скасовано, ухвалено нове рішення про відмову в позові.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 16 грудня 2020 року у справі № 398/4220/17 (провадження № 61-4781св19) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93793170>

6. Спори щодо визнання правочинів дійсними/недійсними

6.1. Недійсність паспорта сторони договору купівлі-продажу не є підставою для визнання договору недійсним відповідно до статті 215 ЦК України, якщо при укладанні договору його сторони не мали сумніву в ідентичності особи кожної з них, знали про наявність дефекту паспорту однієї із сторін, договір купівлі-продажу вчинили за взаємною згодою

02 грудня 2020 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, третя особа – територіальний сервісний центр Регіонального сервісного центру Міністерства внутрішніх справ у місті Києві, про визнання договору купівлі-продажу автомобіля недійсним.

Звертаючись до суду із цим позовом, позивач посилався на те, що договір купівлі-продажу автомобіля, укладений між ним та ОСОБА_2, підлягає визнанню недійсним, оскільки на час укладення договору був недійсним його паспорт у зв'язку із тим, що до нього не вклеєно фотокартку після досягнення ОСОБА_1 двадцятип'ятирічного віку.

Рішенням суду першої інстанції, залишеним без змін постановою апеляційного суду, у задоволенні позову відмовлено.

Верховний Суд залишив без змін рішення судів попередніх інстанцій з огляду на таке.

Вирішуючи спір, суд першої інстанції, з висновком якого погодився й апеляційний суд, правильно встановивши фактичні обставини справи, які мають суттєве значення для її вирішення, оцінивши докази у їх сукупності, дійшов обґрунтованого висновку про відсутність правових підстав для задоволення позовних вимог, оскільки позивачем не надано належних доказів, які б безспірно підтверджували наявність правових підстав для визнання оспореного правочину, укладеного між сторонами спору, недійсним: недотримання в момент вчинення правочину стороною (сторонами) вимог, які встановлені частинами першою - третьою, п'ятою та шостою статті 203 ЦПК України.

Відсутність у паспорті ОСОБА_1 фотокартки у зв'язку із досягненням двадцятип'ятирічного віку не є безумовною підставою для визнання договору купівлі-продажу транспортного засобу недійсним відповідно до статті 215 ЦК України із урахуванням встановлених у цій справі обставин.

Згідно з матеріалами справи позивач не заперечував добровільне укладення ним договору купівлі-продажу.

Відповідно до Положення про паспорт громадянина до паспортної книжечки при досягненні громадянином 25- і 45-річного віку вклеюються нові фотокартки, що відповідають його вікові. Паспорт, в якому не вклеєно таких фотокарток при досягненні його власником зазначеного віку, вважається недійсним.

Проте при укладанні договору його сторони не мали сумніву в ідентичності особи кожної з них, знали про наявність дефекту паспорта позивача, договір купівлі-продажу вчинили за взаємною згодою, зокрема добровільні дії позивача були спрямовані на відчуження транспортного засобу, подання ним особисто документів, необхідних для перереєстрації транспортного засобу, недійсність паспорта позивача не може бути підставою для задоволення його позовних вимог про визнання недійсним договору купівлі-продажу, укладеного між сторонами у справі.

Постановою Верховного Суду від 02 грудня 2020 року рішення Святошинського районного суду міста Києва від 04 червня 2020 року та постанову Київського апеляційного суду від 24 вересня 2020 року залишено без змін.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 02 грудня 2020 року у справі № 759/22877/19 (провадження № 61-15600св20) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93302297>

7. Спори, що виникають із виконання чи невиконання договірних зобов'язань

7.1. **Грошові кошти, що взяті в борг за договором позики без визначеного у розписці строку повернення цих коштів, мають бути повернені у порядку та строки, що**

встановлені частиною першою статті 1049 ЦК України, тобто протягом тридцяти днів від дня пред'явлення позикодавцем вимоги про це

28 грудня 2020 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про стягнення грошових коштів у гривневому еквіваленті.

Суди встановили, що між сторонами укладено договори позики. Позикодавець направив позичальнику письмову вимогу про повернення позичених грошових коштів. Борг протягом встановленого строку з дня отримання вимоги не повернуто.

Рішенням суду першої інстанції у задоволенні позову відмовлено у зв'язку з тим, що дата підписання боргових розписок є датою, коли у позичальника виникає право вимоги від боржника, та датою початку перебігу позовної давності, яка за загальними правилами становить три роки. Сплив позовної давності позбавляє можливості одержати судовий захист свого порушеного цивільного права за умови заявлення стороною у спорі про її застосування до постановлення судом рішення.

Постановою апеляційного суду рішення суду першої інстанції скасовано та ухвалено нове рішення про задоволення позову. Суд апеляційної інстанції мотивував його тим, що якщо договором не встановлений строк повернення позики або цей строк визначений моментом пред'явлення вимоги, позика має бути повернена позичальником протягом тридцяти днів від дня пред'явлення позикодавцем вимоги про це, якщо інше не встановлено договором.

Верховний Суд погодився з висновком апеляційного суду з огляду на таке.

За своєю суттю розписка про отримання в борг грошових коштів є документом, який боржник видає кредитору за договором позики, підтверджуючи як його укладення, так і умови договору, а також засвідчуючи отримання від кредитора певної грошової суми або речей.

Досліджуючи боргові розписки чи договори позики, суди повинні виявляти справжню правову природу укладеного договору, а також надавати оцінку всім наявним доказам і залежно від установлених результатів робити відповідні правові висновки. Таким чином, розписка як документ, що підтверджує боргове зобов'язання, має містити умови отримання позичальником у борг грошових коштів із зобов'язанням їх повернути та дату отримання цих коштів.

За своїми правовими характеристиками договір позики є реальною, оплатною або безоплатною угодою, на підтвердження якої може бути надана в оригіналі розписка позичальника, яка є доказом не лише укладення договору, але й посвідчує факт передання грошової суми позичальнику. У разі пред'явлення позову про стягнення боргу позивач повинен підтвердити своє право вимагати від відповідача виконання боргового зобов'язання. З метою забезпечення правильного застосування статей 1046, 1047 ЦК України суд повинен встановити наявність між позивачем і відповідачем правовідносин

за договором позики, виходячи з дійсного змісту та достовірності документа, на підставі якого доказується факт укладення договору позики і його умов.

У справі, яка переглядалась, суд апеляційної інстанції, ухвалюючи рішення про задоволення позову, виходив із того, що письмова форма договору позики внаслідок її реального характеру є доказом не лише факту укладення договору, а й факту передачі грошової суми позичальнику. Оригінали боргових розписок надано суду позивачем, що доводить невиконання відповідачем своїх зобов'язань.

При цьому відповідно до пункту другого частини першої статті 1049 ЦК України, якщо договором не встановлений строк повернення позики або цей строк визначений моментом пред'явлення вимоги, позика має бути повернена позичальником протягом тридцяти днів від дня пред'явлення позикодавцем вимоги про це, якщо інше не встановлено договором.

Встановивши, що грошові кошти відповідач взяв у позивача у борг, проте у розписках не зазначено строк повернення цих коштів, суд апеляційної інстанції дійшов обґрунтованого висновку, що борг має бути повернутий у порядку та строки, що встановлені частиною першою статті 1049 ЦК України, тобто протягом тридцяти днів від дня пред'явлення позикодавцем вимоги про це.

Постановою Верховного Суду від 28 грудня 2020 року постанову Одеського апеляційного суду від 14 березня 2019 року залишено без змін.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 28 грудня 2020 року у справі № 499/144/17 (провадження № 61-8096св19) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93879941>

7.2. Істотне порушення підрядником умов договору підряду (незабезпечення отримання замовником завершеної будівництвом квартири), у разі якщо замовник виконав умови договору – сплатив обумовлену в ньому суму, є підставою для стягнення з підрядника на користь замовника сум сплачених ним внесків.

30 грудня 2020 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом ОСОБА_1 до Товариства з обмеженою відповідальністю «Будова-Захід» (далі – ТОВ «Будова-Захід», товариство) про розірвання договору та стягнення коштів, за зустрічним позовом ТОВ «Будова-Захід» до ОСОБА_1 про розірвання договору.

Суд встановив, що між ТОВ «Будова-Захід» і ОСОБА_1 укладено договір про виконання робіт (будівельного підряду), згідно з умовами якого товариство зобов'язалося здійснити (завершити розпочате) будівництво квартири.

Додатково укладеною угодою до вказаного договору між сторонами узгоджено завершення розпочатого будівництва квартири, сплачену позивачем вартість частини майна залишено незмінною, зобов'язано покупця сплатити залишкову вартість

квартири протягом дев'яти місяців. Позивачем усі зобов'язання виконано в повному обсязі.

Рішенням міськрайонного суду позов ОСОБА_1 задоволено. Договір розірвано, стягнуто з ТОВ «Будова-Захід» на користь позивача сплачені за договором платежі; у задоволенні зустрічного позову товариства відмовлено. Своє рішення суд першої інстанції мотивував тим, що позивач зобов'язання за договором виконала, проте відповідач будинок не збудував і квартиру позивачу у власність не передав, унаслідок чого договір має бути розірвано. Відмовляючи в задоволенні зустрічного позову, суд виходив із того, що ТОВ «Будова-Захід» істотно порушило умови договору та не виконало зобов'язання.

Постановою апеляційного суду рішення суду першої інстанції в частині правового обґрунтування у відмові застосування позовної давності змінено, у решті рішення суду першої інстанції залишено без змін.

Верховний Суд прийняв постанову, в якій зазначив таке.

Частиною першою статті 526 ЦК України визначено, що зобов'язання має виконуватися належним чином відповідно до умов договору та вимог цього Кодексу, інших актів цивільного законодавства, а за відсутності таких умов та вимог – відповідно до звичаїв ділового обороту або інших вимог, що звичайно ставляться.

За змістом статей 627, 629 ЦК України сторони є вільними в укладенні договору, виборі контрагента та визначенні умов договору з урахуванням вимог цього Кодексу, інших актів цивільного законодавства, звичаїв ділового обороту, вимог розумності та справедливості. Договір є обов'язковим для виконання сторонами.

Вирішуючи питання про оцінку істотності порушення стороною договору, суди повинні встановити не лише наявність істотного порушення договору, а й наявність шкоди, завданої цим порушенням другою стороною, яка може бути виражена у вигляді реальних збитків та (або) упущеної вигоди, її розмір, який не дозволяє потерпілій стороні отримати очікуване при укладенні договору, а також установити, чи є істотною різниця між тим, на що має право розраховувати сторона, укладаючи договір, і тим, що насправді вона змогла отримати.

Договір може бути змінено або розірвано за рішенням суду на вимогу однієї із сторін у разі істотного порушення договору другою стороною та в інших випадках, встановлених договором або законом. Істотним є таке порушення стороною договору, коли внаслідок завданої цим шкоди друга сторона значною мірою позбавляється того, на що вона розраховувала при укладенні договору (частина друга статті 651 ЦК України).

Суд першої інстанції, з яким погодився й апеляційний суд, встановивши, що позивач належним чином виконала взяті на себе зобов'язання за спірним договором, а ТОВ «Будова-Захід» допустило порушення умов договору щодо обов'язку збудувати та за закінченням будівництва передати позивачу у власність квартиру, що є істотним

порушенням договору, внаслідок чого позивач значною мірою позбавляється права розраховувати на закінчення будівництва і отримання житла за внесені кошти, дійшов обґрунтованого висновку про наявність правових підстав для розірвання договору.

Відповідно до частини п'ятої статті 653 ЦК України, якщо договір змінений або розірваний у зв'язку з істотним порушенням договору однією із сторін, інша сторона може вимагати відшкодування збитків, завданих зміною або розірванням договору.

Ураховуючи, що ОСОБА_1 виконала умови договору, сплатила обумовлену в ньому суму, а ТОВ «Будова-Захід» допустило істотне порушення умов договору і не забезпечило отримання позивачем завершеної будівництвом квартири, суди дійшли обґрунтованого висновку про наявність підстав для стягнення з ТОВ «Будова-Захід» на користь позивача сум, сплачених нею внесків.

Постановою Верховного Суду від 30 грудня 2020 року рішення Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області від 20 травня 2019 року в незмінній частині та постанову Тернопільського апеляційного суду від 19 вересня 2019 року в частині вирішення позову ОСОБА_1 залишено без змін.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 30 грудня 2020 року у справі № 607/5404/18 (провадження № 61-18654св19) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93928444>

8. Спори, що виникають із відшкодування шкоди

8.1. Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» не передбачалася виплата Фондом соціального страхування моральної шкоди, завданої смертю потерпілого у зв'язку з нещасним випадком на виробництві, членам його сім'ї. Така виплата повинна була здійснюватись роботодавцем відповідно до законодавства, чинного на момент виникнення спірних правовідносин.

14 грудня 2020 року Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до комунального підприємства «Кривбасводоканал» (далі – КП «Кривбасводоканал»), Управління виконавчої дирекції Фонду соціального страхування України в Дніпропетровській області про відшкодування моральної шкоди.

Суд встановив, що при виконанні трудових обов'язків загинув батько ОСОБА_1. Його смерть настала внаслідок механічної асфіксії при утопленні в каналізаційних водах у каналізаційному колодязі каналізаційної мережі.

Районний суд позов ОСОБА_1 задовольнив частково та стягнув з КП «Кривбасводоканал» на його користь моральну шкоду. Суд першої інстанції мотивував

своє рішення тим, що смерть батька позивача сталася внаслідок нещасного випадку на виробництві, вина підприємства доведена актом про нещасний випадок, тому саме з підприємства слід стягнути відшкодування моральної шкоди.

Апеляційний суд залишив без змін рішення районного суду.

Верховний Суд погодився з висновком судів попередніх інстанцій з огляду на таке.

Смерть батька позивача, яка стала підставою для звернення до суду із позовом про відшкодування моральної шкоди, мала місце до 01 січня 2004 року, до набрання чинності ЦК України, а тому до спірних правовідносин слід застосовувати положення ЦК Української РСР 1963 року.

Стаття 440-1 ЦК Української РСР не містить будь-яких обмежень відшкодування моральної (немайнової) шкоди. Отже, відповідно до статті 440-1 ЦК Української РСР фізична або юридична особа має право вимагати відшкодування моральної (немайнової) шкоди у разі порушення її прав неправомірними діями в будь-яких цивільних та інших правовідносинах. Неправомірна поведінка заподіювача моральної (немайнової) шкоди є необхідною умовою відповідальності, тому суд при розгляді справ цієї категорії зобов'язаний з'ясувати, чим підтверджується факт заподіяння моральних або фізичних страждань, за яких обставин і якими діями (бездіяльністю) вони заподіяні.

Ухвалюючи рішення про часткове задоволення позовних вимог, суд першої інстанції, з висновком якого погодився й апеляційний суд, враховуючи вказані норми матеріального права, встановивши фактичні обставини справи, які мають суттєве значення для її вирішення, дійшов обґрунтованого висновку про наявність правових підстав для покладення на КП «Кривбасводоканал» обов'язку з відшкодування позивачу як сину загиблого внаслідок нещасного випадку на виробництві працівника відповідача завданої моральної шкоди з підстав, визначених статтею 440-1 ЦК Української РСР.

Верховний Суд звернув увагу на те, що відповідальність за моральну шкоду, завдану позивачу у зв'язку зі смертю його батька (25 липня 2001 року) в результаті нещасного випадку на виробництві, не могла бути покладена на Фонд соціального страхування від нещасних випадків на підставі Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» (далі – Закон) з таких підстав.

Згідно з частиною першою статті 21 цього Закону у редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин, у разі настання страхового випадку, а таким на підставі статей 13 та 14 цього Закону є нещасний випадок на виробництві, що спричинив застрахованому професійно зумовлену фізичну чи психічну травму у процесі виконання ним трудових обов'язків, Фонд соціального страхування від нещасних випадків зобов'язаний у встановленому законодавством порядку своєчасно та в повному обсязі відшкодувати шкоду, заподіяну працівникові внаслідок ушкодження його здоров'я або в

разі його смерті, виплачуючи йому або особам, які перебували на його утриманні, страхові виплати.

У переліку грошових сум страхових виплат на відшкодування такої шкоди передбачено виплату грошової суми за моральну шкоду за наявності факту заподіяння цієї шкоди потерпілому. До грошових сум, які в разі смерті застрахованого працівника підлягають виплаті особам, що перебували на його утриманні, Законом віднесено одноразову допомогу, пенсію у зв'язку з втратою годувальника та відшкодування вартості пов'язаних з похованням ритуальних послуг (підпункти «б», «д» пункту 1; пункт 2 частини першої статті 21 Закону). Цим Законом на Фонд був покладений обов'язок з відшкодування моральної шкоди самому потерпілому, а не членам сім'ї при його загибелі.

Таким чином, виплата Фондом соціального страхування від нещасних випадків грошових сум на відшкодування моральної шкоди, завданої смертю потерпілого у зв'язку з нещасним випадком на виробництві, членам його сім'ї зазначеним Законом не передбачалася і така, за наявності для цього підстав, повинна була виплачуватись роботодавцем, з яким загиблий перебував у трудових відносинах, відповідно до статті 440-1 чинного на час виникнення спірних правовідносин ЦК Української РСР 1963 року.

Постановою Верховного Суду від 14 грудня 2020 року рішення Держинського районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області від 04 липня 2019 року та постанову Дніпровського апеляційного суду від 17 жовтня 2019 року залишено без змін. Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 14 грудня 2020 року у справі № 210/2271/19 (провадження № 61-19033сво19) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93749687>

9. Питання практики застосування Закону України «Про судовий збір»

9.1. За подання до суду апеляційної скарги на судові рішення приватним виконавцем суду варто застосовувати ставку судового збору як для фізичної особи, яка здійснює незалежну професійну діяльність, а не як для фізичної особи – підприємця.

16 грудня 2020 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу приватного виконавця виконавчого округу Миколаївської області (далі – приватний виконавець) на ухвалу апеляційного суду у справі за його поданням про тимчасове обмеження у праві виїзду за межі України боржника ОСОБА_1 без вилучення паспортного документа.

Суд першої інстанції залишив без розгляду зазначене подання.

Ухвалою апеляційного суду апеляційну скаргу приватного виконавця на ухвалу суду першої інстанції визнано неподаною через несплату ним судового збору у розмірі, передбаченому для юридичних осіб, та повернуто особі, яка її подала.

При цьому апеляційний суд вважав, що приватний виконавець здійснює виконавчі дії у виконавчому провадженні, у якому стягувачем виступає банк, що є юридичною особою і авансує внесок на витрати виконавчого провадження, зокрема на сплату судового збору.

Верховний Суд не погодився із такими висновками апеляційного суду з огляду на таке.

Приватний виконавець є суб'єктом незалежної професійної діяльності.

Апеляційна скарга подана приватним виконавцем як фізичною особою, яка здійснює незалежну професійну діяльність, а не як приватним підприємцем. Тому у суду апеляційної інстанції були відсутні підстави вважати, що для подання приватним виконавцем апеляційної скарги варто застосовувати ставку судового збору як для фізичної особи – підприємця.

Крім того, закони України «Про виконавче провадження» та «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» не ототожнюють приватного виконавця зі стягувачем або його представником.

Стягувачем за виконавчим документом, що перебуває на примусовому виконанні у заявника, є банк, проте заявник не є його представником.

Апеляційна скарга подається не від імені банку, а особисто від імені приватного виконавця, який діє самостійно та відповідно до статті 18 Закону України «Про виконавче провадження».

Постановою Верховного Суду від 16 грудня 2020 року ухвалу Миколаївського апеляційного суду від 04 липня 2019 року скасовано, справу направлено до суду апеляційної інстанції для продовження розгляду.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 16 грудня 2020 року у справі № 490/3876/19 (провадження № 61-15331св19) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93708806>

10. Питання процесуального права

10.1. Апеляційний суд при вирішенні питання про поновлення строку на апеляційне оскарження має мотивувати свій висновок про наявність поважних причин для поновлення строку на апеляційне оскарження. Сама по собі вказівка про те, що є поважні причини для поновлення строку на апеляційне оскарження, не є належним мотивуванням для поновлення строку на апеляційне оскарження.

14 грудня 2020 року Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом ОСОБА_1 до Польських авіаліній LOT Polskie Linie Lotnicze LOT S.A. (далі – Польські авіалінії), ТОВ «Кристал Тур» про захист прав споживача.

Суд встановив, що за укладеним між ОСОБА_1 і ТОВ «Кристал Тур» договором перевезення позивач придбав квитки на рейси Польських авіаліній за напрямком Одеса – Варшава та Варшава – Одеса, однак за станом здоров'я не міг ними скористатися, тому звернувся до ТОВ «Кристал Тур» із заявою про повернення вартості квитків, проте отримав від відповідачів відмову у поверненні коштів.

Рішенням районного суду позов ОСОБА_1 про відшкодування вартості авіаквитків, інфляційних втрат і компенсації моральної шкоди задоволено.

Рішенням апеляційного суду апеляційну скаргу ТОВ «Кристал Тур» задоволено частково: рішення суду першої інстанції в частині стягнення з ТОВ «Кристал Тур» на користь ОСОБА_1 вартості авіаквитків, інфляційних втрат та моральної шкоди скасовано та ухвалено в цій частині нове рішення про відмову в позові.

Ухвалою апеляційного суду апеляційну скаргу Польських авіаліній LOT Polskie Linie Lotnicze LOT S.A. на рішення районного суду залишено без руху з наданням строку для усунення недоліків апеляційної скарги. Також апеляційна скарга подана поза межами строку апеляційного оскарження.

Апеляційний суд поновив Польським авіалініям LOT Polskie Linie Lotnicze LOT S.A. строк на апеляційне оскарження рішення суду першої інстанції, зазначивши, що причина для поновлення процесуального строку обґрунтована та підлягає задоволенню.

Рішенням апеляційного суду рішення суду першої інстанції в частині стягнення з Польських авіаліній на користь ОСОБА_1 вартості авіаквитків, інфляційних втрат та моральної шкоди скасовано та ухвалено в цій частині нове рішення про відмову в позові.

Верховний Суд скасував ухвалу апеляційного суду про поновлення строку на апеляційне оскарження та рішення апеляційного суду з огляду на таке.

Відповідно до статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру.

Європейський суд з прав людини неодноразово зауважував, що вирішення питання щодо поновлення строку на оскарження перебуває в межах дискреційних повноважень національних судів, однак такі повноваження не є необмеженими. Від судів вимагається вказувати підстави. Сама концепція «поважних причин», згідно з якою національні суди виправдали відновлення провадження у справі заявника, не є чіткою. За таких обставин для національних судів ще важливішим було вказати причини

свого рішення про поновлення пропущеного строку і відновлення провадження у справі заявника.

Тлумачення вказаних норм, з урахуванням усталеної практики Європейського суду з прав людини, свідчить, що апеляційний суд при вирішенні питання про поновлення строку на апеляційне оскарження має мотивувати свій висновок про наявність поважних причин для поновлення строку на апеляційне оскарження. Сама по собі вказівка про те, що є поважні причини для поновлення строку на апеляційне оскарження, не є належним мотивуванням поновлення строку на апеляційне оскарження. Безпідставне поновлення строку на оскарження судового рішення, що набрало законної сили, зокрема у разі вказівки тільки про наявність поважних причин, є порушенням вимог статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Вказане процесуальне порушення є самостійною підставою для скасування як оскарженого судового рішення апеляційного суду, так і ухвали апеляційного суду про поновлення строку на апеляційне оскарження і відкриття апеляційного провадження, та направлення справи до апеляційного суду зі стадії відкриття апеляційного провадження.

У справі, що переглядається, Польські авіалінії подали апеляційну скаргу на рішення районного суду та клопотання про поновлення строку на апеляційне оскарження.

Ухвалою апеляційного суду апеляційна скарга залишена без руху для усунення недоліків, а саме: для сплати судового збору та зазначення поважних причин пропуску строку на апеляційне оскарження. На виконання вимог цієї ухвали Польські авіалінії подали до апеляційного суду документ на підтвердження сплати судового збору та клопотання про поновлення строку на апеляційне оскарження з посиланням на практику Європейського суду з прав людини щодо доступу до правосуддя. Жодних інших причин пропуску строку на апеляційне оскарження не зазначено.

Апеляційний суд, поновлюючи строк на апеляційне оскарження рішення суду першої інстанції, не зазначивши поважної причини пропуску строку на апеляційне оскарження, і за відсутності такої причини в клопотанні Польських авіаліній, не навівши належного обґрунтування поновлення такого строку, порушив вимоги статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Постановою Верховного Суду від 14 грудня 2020 року ухвалу Апеляційного суду Одеської області від 07 квітня 2016 року та рішення Апеляційного суду Одеської області від 17 червня 2016 року скасовано й передано справу до суду апеляційної інстанції зі стадії відкриття апеляційного провадження.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 14 грудня 2020 року у справі 521/2816/15-ц (провадження № 61-14230сво18) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93564591>

№

10.2. Пункт 25 частини першої статті 353 ЦПК України у взаємозв'язку зі статтею 352 ЦПК України необхідно розуміти як можливість учасника справи оскаржити в

апеляційному порядку окремо від рішення суду ухвалу суду першої інстанції як про визнання виконавчого документа таким, що не підлягає виконанню, так і про відмову у визнанні виконавчого документа таким, що не підлягає виконанню.

14 грудня 2020 року Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за заявою ОСОБА_1 про визнання виконавчого листа таким, що не підлягає виконанню.

Суд встановив, що ВДВС Кременецького районного управління юстиції відкрито виконавче провадження за виконавчим листом, виданим судом у справі про звернення стягнення на предмет іпотеки за договором іпотеки.

Суд першої інстанції відмовив у задоволенні заяви ОСОБА_1 про визнання виконавчого листа таким, що не підлягає виконанню. Суд виходив із того, що за наявності рішення суду про звернення стягнення на предмет іпотеки за договором іпотеки, яке знаходиться на примусовому виконанні, вимога заявника про визнання виконавчого листа таким, що не підлягає виконанню, не може бути задоволена, оскільки відсутні відомості про повне погашення боргу.

Апеляційний суд закрити апеляційне провадження за апеляційною скаргою ОСОБА_1 на ухвалу суду першої інстанції та повернув скаргу заявнику. При цьому суд апеляційної інстанції виходив із того, що тлумачення пункту 25 частини першої статті 353 ЦПК України свідчить про те, що оскарження ухвал про відмову у задоволенні заяви про визнання виконавчого листа таким, що не підлягає виконанню, в апеляційному порядку окремо від рішення суду не передбачено.

Верховний Суд скасував ухвалу апеляційного суду з огляду на таке.

У статті 353 ЦПК України не міститься прямої заборони оскарження в апеляційному порядку ухвали суду першої інстанції щодо відмови у визнанні виконавчого документа таким, що не підлягає виконанню.

Положення пункту 25 частини першої статті 353 ЦПК України у взаємозв'язку зі статтею 352 ЦПК України необхідно розуміти як можливість учасника справи оскаржити в апеляційному порядку окремо від рішення суду ухвалу суду першої інстанції як про визнання виконавчого документа таким, що не підлягає виконанню, так і про відмову у визнанні виконавчого документа таким, що не підлягає виконанню.

Крім того, тлумачення положень статті 353 ЦПК України має відбуватися із урахуванням можливості/неможливості поновити свої права особою, яка подає апеляційну скаргу, в інший спосіб, аніж шляхом оскарження в апеляційному порядку ухвали суду першої інстанції окремо від рішення суду.

Згідно з частиною другою статті 353 ЦПК України заперечення на ухвали, що не підлягають оскарженню окремо від рішення суду, включаються до апеляційної скарги на рішення суду.

Зазначене положення слід розуміти так, що будь-яка ухвала суду підлягає перегляду в апеляційному порядку самостійно або разом з рішенням суду.

Однак особливість ухвали про відмову у визнанні виконавчого документа таким, що не підлягає виконанню, полягає у тому, що вона постановляється на стадії виконання судового рішення і оскаржити її одночасно з оскарженням рішення суду неможливо.

Апеляційний суд зазначеного не врахував та дійшов помилкового висновку про те, що ухвала суду про відмову у визнанні виконавчого документа таким, що не підлягає виконанню, не переглядається в апеляційному порядку, та безпідставно закрив апеляційне провадження, що призвело до обмеження реалізації права заявника на апеляційне оскарження судового рішення.

Постановою Верховного Суду від 14 грудня 2020 року ухвалу Тернопільського апеляційного суду від 02 червня 2020 року скасовано, справу передано до апеляційного суду для продовження розгляду.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 14 грудня 2020 року у справі № 1909/3089/2012 (провадження № 61- 11723сво20) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93749685>

10.3. Апеляційний суд не може розглядати по суті справу, провадження у якій судом першої інстанції закрито через відсутність предмета спору.

16 грудня 2020 року Верховний Суд у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до Товариства з обмеженою відповідальністю виробничо-заготівельна фірма «Зоря Дніпропетровська» (далі – ТОВ ВЗФ «Зоря Дніпропетровська»), треті особи: ОСОБА_2, ОСОБА_3, ОСОБА_4, ОСОБА_5, про визнання недійсним рішення загальних зборів учасників господарського товариства, оформлених протоколом-рішенням, та скасування реєстраційних дій.

Звертаючись до суду із зазначеним позовом, ОСОБА_1 зазначала, що є спадкоємицею першої черги за законом після смерті чоловіка. Претендуючи на спадкування частки в ТОВ, яка належала чоловікові, вона дізналася, що чоловіка було виведено зі складу учасників товариства, тому просила суд визнати недійсним відповідне рішення загальних зборів учасників ТОВ.

Районний суд закрив провадження у справі на підставі пункту 2 частини першої статті 255 ЦПК України, оскільки відсутній предмет спору. При цьому суд вважав, що рішення загальних зборів учасників ТОВ не порушує майнові права ОСОБА_1 як спадкоємиці померлого, оскільки прийняте задовго до його смерті.

Суд апеляційної інстанції скасував відповідну ухвалу попередньої інстанції та відмовив у задоволенні позову. Постанова суду мотивована тим, що районний суд

помилково не розглянув справу по суті. Водночас на день смерті спадкодавець не був учасником підприємства, а тому у ОСОБА_1 не виникло право на участь або частку у статутному капіталі ТОВ.

Верховний Суд скасував постанову апеляційного суду та передав справу на новий апеляційний розгляд з огляду на таке.

Згідно з пунктом 2 частини першої статті 255 ЦПК України суд своєю ухвалою закриває провадження у справі, якщо відсутній предмет спору.

Суд першої інстанції, закриваючи провадження у справі, дійшов висновку про те, що в даному випадку предмет спору відсутній у зв'язку з тим, що майнові та немайнові права позивача не порушувалися, оскільки між сторонами будь-які правовідносини ніколи не виникали в минулому та не існують на цей час.

Відповідно до пункту 6 частини першої статті 374 ЦПК України суд апеляційної інстанції за результатами розгляду апеляційної скарги має право скасувати ухвалу, що перешкоджає подальшому провадженню у справі, і направити справу для продовження розгляду до суду першої інстанції.

Проте суд апеляційної інстанції не надав належної оцінки тому, що справа по суті в суді першої інстанції не вирішувалася, та помилково не розглянув питання можливості скасувати таке судове рішення відповідно до статей 374, 379 ЦПК України з направленням справи для продовження розгляду до суду першої інстанції, а розглянув по суті справу, яка районним судом не була розглянута.

Постановою Верховного Суду від 16 грудня 2020 року постанову Дніпровського апеляційного суду від 25 серпня 2020 року скасовано, справу передано на розгляд до суду апеляційної інстанції.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 16 грудня 2020 року у справі № 175/4803/19 (провадження № 61-4287св20) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93834711>

10.4. Здійснюючи процесуальне правонаступництво, суд має вказати правові підстави для такої заміни, оскільки від цього залежить характер правовідносин сторін, а також застосування відповідних норм матеріального права

16 грудня 2020 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_3 до ОСОБА_4, третя особа – ОСОБА_2, про стягнення грошової компенсації.

Суд встановив, що під час спільного проживання ОСОБА_3 та ОСОБА_4 придбали за кредитні кошти автомобіль та набули у власність гараж. Рішенням суду за сторонами визнано право власності на 1/2 частини автомобіля за кожним. Після смерті ОСОБА_4 його сина ОСОБА_2 залучено до участі у справі в якості відповідача та виключено його зі

складу третіх осіб. Спірний автомобіль ОСОБА_2 було продано ОСОБА_8, в подальшому неодноразово відчужувався іншим особам.

Суд першої інстанції стягнув із правонаступника грошову компенсацію 1/2 частини вартості гаража й автомобіля, оскільки вони є спільною власністю подружжя. При цьому суд керувався нормами СК України та статтею 364 ЦК України.

Апеляційний суд скасував рішення суду першої інстанції і задовольнив позов в частині компенсації за автомобіль. Своє рішення суд мотивував тим, що ОСОБА_2 не є співвласником спірного майна. Натомість він без законних підстав продав належну позивачці частину спірного автомобіля і, таким чином, збагатився за рахунок останньої, тому повинен ці кошти повернути відповідно до статті 1212 ЦК України.

Верховний Суд скасував рішення судів попередніх інстанцій з огляду на таке.

ОСОБА_3 заявила вимоги до колишнього чоловіка про стягнення грошової компенсації, обґрунтовуючи свій позов нормами СК України щодо майна подружжя і статті 364 ЦК України (виділ частки).

Після смерті колишнього чоловіка та заміни судом відповідача у справі, ОСОБА_3 своїх вимог не уточнювала.

Районний суд розглядав позовні вимоги на підставі норм СК України і ЦК України, до яких ОСОБА_2 жодного стосунку не має, оскільки між ним і позивачкою немає відповідних правовідносин.

Апеляційний суд частково це виправив і мотивував своє рішення положеннями статті 1212 ЦК України, яка регулює зобов'язання у зв'язку з набуттям, збереженням майна без достатньої правової підстави, посилаючись на те, що син колишнього чоловіка позивачки без її згоди продав автомобіль. Проте позивачка таких вимог не заявляла, як на фактичну, так і на правову підставу на це не посилалася, відповідних доказів не подавала.

Тобто апеляційний суд у порушення вимог статей 13, 367 ЦПК України вийшов за межі як позовних вимог, так і апеляційної скарги.

Зі змісту протокольної ухвали про заміну відповідача, Верховний Суд не має можливості визначитися із правовою підставою такої заміни, оскільки в ній відсутнє правове обґрунтування. Суд повинен уточнити статус відповідача і вимоги позивачки до нього. Тобто слід з'ясувати, новий відповідач був залучений як спадкоємець первісного відповідача чи як сингулярний (одиничний) правонаступник, згідно з яким від одного до іншого суб'єкта переходять лише окремі права та обов'язки. Від цього залежить застосування відповідних норм матеріального права, умови і підстави їх застосування.

Постановою Верховного Суду від 16 грудня 2020 року заочне рішення Корольовського районного суду м. Житомира від 09 вересня 2019 року та постанову Житомирського апеляційного суду від 08 липня 2020 року скасовано, справу передано на новий розгляд до суду першої інстанції.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 16 грудня 2020 року у справі № 296/6683/18 (провадження № 61-12377св20) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93595711>

10.5. Спір щодо спільної сумісної власності сторін на майно свідчить про наявність конфлікту між ними, але не підтверджує факт того, що одна сторона вчинила щодо іншої домашнє економічне насильство, що є необхідною умовою для застосування судом спеціальних заходів щодо протидії домашньому насильству, визначених Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству».

23 грудня 2020 року Верховний Суд у складі колегії суддів Третньої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за заявою ОСОБА_1 про видачу обмежувального припису стосовно ОСОБА_3 внаслідок вчинення економічного насильства.

Суд встановив, що ОСОБА_1 та ОСОБА_3 перебували у зареєстрованому шлюбі, який розірвано на підставі рішення суду. Під час шлюбу сторони придбали квартиру. ОСОБА_3 змінила замки на входних дверях спірної квартири та встановила охоронну систему, чим чинить перешкоди заявнику у користуванні спільним майном.

Районний суд задовольнив заяву та з метою запобігання ризиків продовження вчинення економічного насильства ОСОБА_3 щодо ОСОБА_1 видав обмежувальний припис, яким поклав на ОСОБА_3 строком на 6 місяців обов'язок усунути перешкоди, створені ОСОБА_1, у користуванні майном, що є об'єктом права спільної сумісної власності.

Апеляційний суд скасував рішення районного суду та відмовив у задоволенні заяви, вважаючи, що дії ОСОБА_3 не містять ознак домашнього насильства у розумінні Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству».

Верховний Суд погодився із таким висновком апеляційного суду з огляду на таке.

Звертаючись до суду з вимогами про видачу обмежувального припису щодо ОСОБА_3, заявник обґрунтував заявлені вимоги тим, що остання вчиняє щодо нього економічне насильство.

Економічне насильство – це форма домашнього насильства, що включає умисне позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна, коштів чи документів або можливості користуватися ними, залишення без догляду чи піклування, перешкоджання в отриманні необхідних послуг з лікування чи реабілітації, заборону працювати, примушування до праці, заборону навчатися та інші правопорушення економічного характеру.

Під час вирішення питання про наявність підстав для видачі обмежувального припису суди мають встановлювати, яким формам домашнього насильства піддавався заявник та оцінювати ризики продовження у майбутньому домашнього насильства у будь-якому його прояві.

Апеляційний суд установив, що ОСОБА_3 є власником спірної квартири і як власник вчинила певні дії щодо своєї власності, правомірність яких може бути оспорена ОСОБА_1 в порядку позовного провадження. Судове рішення щодо неправомірності дій ОСОБА_3 відсутнє.

Спір щодо спільної сумісної власності сторін на квартиру свідчить про наявність конфлікту між заявником та заінтересованою особою, але не підтверджує факт того, що остання вчинила щодо ОСОБА_1 домашнє економічне насильство, що є необхідною умовою для можливості застосування судом до відповідної особи спеціальних заходів щодо протидії домашньому насильству, які визначені Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству».

З урахуванням наведеного, суд апеляційної інстанції дійшов правильного висновку про відсутність підстав для задоволення заяви ОСОБА_1 про видачу обмежувального припису.

Постановою Верховного Суду від 23 грудня 2020 року постанову Київського апеляційного суду від 22 листопада 2019 року залишено без змін.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 23 грудня 2020 року у справі № 753/17743/19 (провадження № 61-23053св19) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93793551>

10.6. **Спори про оскарження рішення суб'єкта владних повноважень щодо визначення розміру грошової компенсації за належні для отримання жилі приміщення для осіб, які проходили військову службу та набули статус особи з інвалідністю внаслідок війни, стосуються проходження публічної (військової) служби, у зв'язку з якою держава передбачила відповідні соціальні гарантії (пільги), а також призначення та надання таких гарантії (пільг). Тому такі спори слід розглядати за правилами адміністративного судочинства.**

09 грудня 2020 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до Оріхівської районної державної адміністрації Запорізької області про визнання незаконним та скасування рішення районної державної адміністрації.

Суд встановив, що рішенням селищної ради ОСОБА_1 взято на квартирний облік як особу з інвалідністю I групи, учасника бойових дій.

Районна робоча комісія районної державної адміністрації щодо розгляду заяв членів сімей загиблих військовослужбовців та інвалідів I-II груп з числа військовослужбовців, які брали безпосередню участь в антитерористичній операції, прийняла рішення про призначення йому грошової компенсації за належне житло.

У зв'язку зі зміною опосередкованої вартості 1 кв. м житла комісія спочатку збільшила розмір призначеної йому грошової компенсації, а пізніше, у зв'язку зі зміною законодавства, зменшила розмір грошової компенсації.

Ухвалою районного суду, залишеною без змін постановою апеляційного суду, у відкритті провадження відмовлено та роз'яснено позивачу його право на звернення до адміністративного суду у порядку, передбаченому КАС України.

Верховний Суд залишив без змін рішення судів попередніх інстанцій з огляду на таке.

У спірних правовідносинах відповідач у межах та у порядку, встановлених законом, наділений повноваженнями приймати рішення, що впливають на можливість реалізації позивачем права на соціальну гарантію – пільгу, надану йому в силу особливого статусу, визначеного Законом України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту».

Згідно з пунктом 2 частини першої статті 263 КАС України справи щодо оскарження фізичними особами рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо обчислення, призначення, перерахунку, здійснення, надання, одержання пенсійних виплат, соціальних виплат непрацездатним громадянам, виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням, виплат та пільг дітям війни, інших соціальних виплат, доплат, соціальних послуг, допомоги, захисту, пільг суд розглядає за правилами спрощеного позовного провадження без повідомлення учасників справи (у письмовому провадженні).

Крім того, юрисдикція адміністративних судів поширюється на справи у публічно-правових спорах, зокрема з приводу проходження публічної служби (пункт 2 частини першої статті 19 КАС України). А за змістом пункту 17 частини першої статті 4 КАС України військова служба належить до служби публічної.

ОСОБА_1, мотивуючи позов положеннями Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», оскаржив рішення районної робочої комісії районної державної адміністрації у частині визначення розміру грошової компенсації за належне йому житло. Така гарантія соціального захисту як вказана компенсація є однією з передбачених зазначеним законом пільг для осіб, які проходили військову, тобто публічну службу, та набули статус особи з інвалідністю внаслідок війни.

Тому цей спір є публічно-правовим і його слід розглядати за правилами адміністративного судочинства.

Постановою Верховного Суду від 09 грудня 2020 року ухвалу Оріхівського районного суду Запорізької області від 16 вересня 2020 року та постанову Запорізького апеляційного суду від 20 жовтня 2020 року залишено без змін.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 09 грудня 2020 року у справі № 323/2244/20 (провадження № 61-15667св20) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93505560>

Огляд судової практики Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду. Рішення, внесені до ЄДРСР, за грудень 2020 року / упоряд. правове управління (IV) департаменту аналітичної та правової роботи апарату Верховного Суду/ Відпов. за вип.: суддя КЦС ВС, секретар Пленуму ВС, к.ю.н, доцент Д.Д. Луспеник/ Київ, 2020. 35 с.

¹ **Застереження:** видання містить короткий огляд судових рішень Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду. У кожному з рішень викладено лише основний висновок щодо правового питання, яке виникло у справі. Для правильного розуміння висловленої в судовому рішенні правової позиції необхідно ознайомитися з його повним текстом, розміщеним у Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Стежте за нами онлайн

fb.com/supremecourt.ua

t.me/supremecourtua

[@supremecourt_ua](https://www.instagram.com/supremecourt_ua)